

tere non potest, nec quidquam operari. Etenim, plurimæ veritates ab omnibus semper et ubique invincibiliter admissæ sunt, ita ut qui eas in dubium revocare vellet, statim ut dementia correptus haberetur. Revera, quod ab omnibus invincibiliter admittitur falsum esse non potest, quin omnis tollatur certitudo et ratio humana destruatur, quia nullum subesset medium erroris detegendi; hoc autem directe explicabimus et probabimus infra.

Illæ autem veritates, per se notæ, omnibus communes, quibus invincibiliter adhæremus, sunt principium, basis et fundamentum totius humanæ scientiæ: idcirco philosophiam recte definiri posse diximus: Scientiam ex primis principiis deductam.

Philosophia igitur non habet pro objecto has inquirere veritates quæ, vitæ humanæ et sociali necessariæ, nunquam fuerunt ignotæ; sed primis principiis firmiter innixa, sicut arbor suis radicibus et domus suo fundamento, alias veritates minus notas vel omnino ignotas, earumque rationes, respectus et demonstrationes investigat, ordinat et ab adversariorum objectis vindicat. Recte ergo dicitur logicam mentis operationes dirigere, tum in inquisitione, tum in manifestatione veritatis.

COROLLARIUM QUARTUM.

Cum pyrrhonismus universalis sit impossibilis, omnis propositio, omnis sententia vel methodus quæ, accuratae demonstrationi subjecta, ad intolerabilem hanc absurditatem deduceret, statim rejicienda esset ut falsa. Hinc sane improbandi sunt qui, nonnullis difficultatibus pressi, confessi sunt nullam proprie dictam existere certitudinem in individuo, sed tantum in societate; nam 1º omnes persuasum habent se habere certitudinem: omnes ergo deciperentur, et intelligentia humana funditus rueret. 2º Si nulla existat certitudo proprie dicta in individuo, nec etiam in societate, quia existere non potest nisi in mente eam suscipiente: porro societas ut talis mentem certitudinis capacem non habet, sed ex individuis veritati adhærentibus componitur. 3º Si individuus certitu-

dinem proprie dictam non possideret, ne quidem certo affirmare posset certitudinem in societate residere, vel societatem esse. 4º Conceditur veritatem esse in societate; atqui societas affirmat certitudinem in individuo existere posse. Ergo, etc.

Hac vero tantum indicamus, in capite sequenti certitudinem ex variis motivis in individuo existere posse et de facto existere demonstratur.

Non tamen dicimus individuum privilegio infallibilitatis gaudere eo sensu quod nunquam erret, sed eo sensu quod infallibiliter adhæreat, sive principiis per se claris, sive conclusionibus ex principiis certis evidenter deductis, sive veritatibus quæ uno ex motivis certitudinis infra memorandis nituntur. Cum autem ab iis regulis defletere possit, sic et errare potest.

COROLLARIUM QUINTUM.

Quando una propositio solide stabilitur per demonstrationes materiæ competentes, rejici non debet propter objectiones etiam insolubiles. Illæ enim difficultates, ex limitibus intelligentiæ nostræ nascentes, optime probant in rebus nostro concipiendi modo magis proportionatis multa nos latere, quod quidem semper agnoscere et confiteri debemus; at inde concludi non potest propositiones clare demonstratas vel ab omnibus invincibiliter admissas, propter difficultates, rejiciendas esse, alioquin in absurditatem dubii universalis sine ulla spe ex illo emergendi relaberemur. Unde, quotquot proferantur objections ex obscuritate rei demonstratæ, vel ex difficultate illam cum alia re demonstrata conciliandi petitæ, statim rejiciendæ sunt, tanquam ad rem non pertinentes. Frequenter et utilissime principium istud applicari potest in praxi.

CAPUT TERTIUM.

DE MOTIVIS CERTITUDINIS.

Motivum in genere est ratio qua mens impellitur ad

judicandum; judicium enim in affirmatione aut negatione consistit: porro aliqua debet esse ratio cur mens potius affirmet quam neget, aut vice versa: hæc autem ratio dicitur motivum, quia mentem movet et ad judicandum determinat.

Si veritatem clara luce intueremur, sicut videmus solem in meridie, motivo ab ea distincto non indigeremus. Motivum igitur est medium quo imbecilles adjuvamur et ad veritati adhærendum determinamur.

Dividitur in certum et incertum, evidens et inevidens, probabile et improbabile, sicut et judicia iis motivis innixa, ut diximus, p. 43.

Nunc præcipue nobis dicendum est de motivis certis, quæ possunt esse in ordine metaphysico, physico vel morali, sicut ipsa certitudo de qua supra diximus, p. 110.

In ordine metaphysico, vel agitur de iis quæ intra nos geruntur, et habemus sensum intimum; vel de essentiis rerum, et datur evidentia. *In ordine physico*, de existentia et qualitate corporum agitur, et tunc relatione sensuum innitimus. *In ordine morali*, vel de doctrinis in moribus hominum fundatis quæstio movetur, et consensionem hominum ac traditiones in primis consulere debemus; vel de factis historicis, et testimonium hominum profertur; vel de præteritis mentis nostra affectionibus, et memoria exhibetur. In ordine tum physico, tum morali, aliquando judicandum est de objectis similibus aliis objectis nobis cognitis, et datur analogia.

Præsens igitur caput in octo dividimus articulos, quorum primus erit de sensu intimo, secundus de evidentia, tertius de relatione sensuum, quartus de consensione hominum, quintus de eorum testimonio, sextus de memoria, septimus de analogia, et octavus de motivo probabili.

ARTICULUS PRIMUS.

DE SENSU INTIMO.

Sensus intimus interior est affectio qua mens de præ-

senti statu suo admonetur: dicitur etiam conscientia seu nostri scientia.

PROPOSITIO.

Sensus intimus est motivum metaphysice certum judicandi.

Explicatur et simul prob. Illud est motivum metaphysice certum judicandi, quod in quacumque hypothesi necessariam habet connexionem cum veritate judiciorum quæ ipso nituntur: atqui sensus intimus, in quacumque hypothesi, necessariam habet connexionem, etc. Vel enim necessariam habet connexionem cum veritate judiciorum quæ ipso nituntur, vel judicia sensu intimo innixa possunt esse falsa: atqui repugnat judicia sensu intimo innixa, in aliqua hypothesi, esse falsa, siquidem subjectum et attributum in eodem individuo existunt, in eo scilicet qui sensum experitur. Sit in exemplum judicium istud: *Ego cogito*: facta qualibet hypothesi, judicium istud falsum esse non potest; sive enim præcipitatione ducamur, sive præjudiciis abripiamur, sive semper somniemus, sive a genio potente deludamur, impossibile est ut, dum judico me cogitare, revera non cogitem, id est, aliqua affectio in mente mea non existat, quia prius est esse in mente quam sentiri in mente: ad hoc enim principium inconcussum, unicuique notum et ab omnibus admissum, tota reducitur probatio nostra. Ergo, etc.

Idem dicendum est de quolibet alio judicio sensu intimo innixo; v. g.: *Ego doleo*; vel enim dolorem sentio, dum judicium istud efformo, vel non: si prius, verum est judicium: si posterius, judicium istud sensu intimo non innititur, ut patet, sed merum est mendacium. Ergo, etc. Unde nullus de veritate sensationum suarum dubitat, nec exigit ut alii probent se reipsa sentire.

Hinc 1º omnia quæ de rerum apparentiis feruntur judicia essentialiter sunt vera; nam præsentem animæ statum enuntiant et sensu intimo nituntur.

Hinc 2º actualis existentia nostra est respectu nostri prima veritas, per se nota et nulla probatione indigens.

Hinc 3° hæc propositio : Sensus intimus est motivum certum judicandi, est principium certitudinis per se notum, omnibus commune et cum veritate essentialiter connexum ; quod expositione magis quam probatione indiget, et nullis objectionibus alicuius ponderis labefactari potest. Sequentes tamen Scepticorum cavillationes propounderunt ad majorem rei elucidationem.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1° Illud non est motivum infallibile judicandi, quod nos impellit ad judicia falsa; atqui sensus intimus nos impellit ad judicia falsa : ergo, etc.

R. Nego min. Propter rationes superius allatas.

Inst. 1° Ex duobus judiciis contradictoriis unum sit falsum necesse est : atqui sensus intimus ad duo judicia contradictoria nos aliquando impellit. Ergo, etc.

R. Nego min.; nam judicia sensu intimo innixa enuntiant duntaxat præsentem animæ statum ; atqui judicia quæ duntaxat præsentem animæ statum enuntiant non possunt esse contradictoria, alioquin præsens animæ statutus esse simul talis et non talis, quod repugnat. Ergo, etc.

Inst. 2° Hæc duo judicia : *Ego caleo; ego non caleo*, sunt contradictoria : atqui sensus intimus ad hæc duo judicia simul nos impellit : ergo, etc.

R. Dist. maj. Hæc duo judicia sunt contradictoria, si proferantur ab eodem homine, eodem tempore et sub eodem respectu, *concedo*; si proferantur a diversis hominibus, aut diverso tempore vel sub diverso respectu, *nego maj.* Itaque fatemur quod duo prædicta judicia sint contradictoria, si proferantur ab eodem homine, eodem tempore et sub eodem respectu; tunc enim esset affirmatio et negatio ejusdem attributi de eodem subjecto et sub eodem respectu : sed non sunt contradictoria si proferantur a diversis hominibus, ut patet; aut ab eodem homine, sed diverso tempore; vel ab eodem homine et eodem tempore, sed sub diverso respectu; v. g., caleo sub respectu manus dextræ quam ad ignem admoveo, et non caleo sub respectu sinistræ quam in aquam frigidam im-

mergo; tunc quippe non est affirmatio et negatio ejusdem, de eodem et sub eodem respectu; porro sensus intimus ad duo prædicta judicia non impellit, nisi sint saltem sub diverso respectu. Ergo, etc.

Sensationes autem caloris et frigoris simul existunt in anima, ut experientia constat, ac proinde in hoc sensationum subjecto sese non excludunt. Quia ratione vere concilientur, ignoramus, quia naturam animæ nostræ non satis cognoscimus. At certum est nullam in ea existere contradictionem, cum diversæ illæ affectiones sese non destruant. Contra vero effectus caloris et frigoris in eadem parte corporis sese destruunt; calor enim partes materiae dilatat et dividit, dum frigus eas restringit ac comprimit; sic perpetua docet experientia. Si autem aliter contingeret, dicta judicia non essent contradictoria, nec proinde repugnaret ea simul sensu intimo esse ininxia. Ergo, etc.

Obj. 2° Somniantes, delirantes, furiosi, ægroti *imaginarii*, etc., sæpe judicant se multa videre, audire, facere aut experiri, quæ re ipsa non vident, nec audiunt, nec faciunt, nec experiuntur : ergo, etc.

R. Nego conseq. Nam, ex observatis, sensus intimus de præsentibus mentis nostræ affectionibus tantum, non vero de rebus extra non positis, nec de externis actibus nos admonet : at in exemplis quæ nobis objiciuntur, de rebus extra nos positis, vel de externis actionibus agitur; si ergo decipiámur, non sensui intimo, sed aliis causis diverse mentem nostram afficiéntibus tribuendus est error. Id unum testatur sensus intimus, scilicet, nos in iis circumstantiis eodem modo affici ac si re ipsa hæc videremus, audiremus, etc. Porro talia judicia sunt vera. Ergo, etc.

ARTICULUS SECUNDUS.

DE EVIDENTIA.

Vox *evidentia* duplē habet sensum, et exinde non parvæ sæpe oritur confusio.

Lato sensu, *evidentia* sumitur pro omni perceptione

clara. Ubi cumque adest lumen adeo fulgens ut inviti ad assensum illi præbendum rapiamur, adest quoque evidētia.

Hic autem eam in sensu strictiori sumimus, et duplex de illa dari potest definitio, prout subjective vel objective consideratur.

Quatenus subjective, definitur *perceptio clara et distincta convenientiae aut repugnentiae idearum inter se*. Dicitur subjective, quia in mente tanquam in subjecto recipitur. Facultas autem qua mens veritatem clare et directe, absque motivis extrinsecis, percipit vel percipere potest, est *ratio proprie dicta*, de qua specialiter agemus in Psychologia.

Evidētia *objectiva* est quædam aptitudo in objectis ut clare et distincte ab omnibus in iisdem circumstantiis constitutis facile et eodem modo percipiāntur: talia sunt objecta mathesis.

Insuper, evidētia dividitur 1º in immediatam et mediātam; 2º in intrinsecam et extrinsecam.

1º Evidētia est *immediata* quando convenientia vel discrepantia idearum absque ullo ratiocinio clare percipiatur; dicitur etiam cognitio intuitiva; v. g.: *Totum est sua parte majus*. Vocatur autem *mediata* quando propositione non per se ipsam, sed ope ratiocinii clare percipiatur; v. g.: Tres anguli cujuscumque trianguli *rectilini* duobus angulis rectis æquivalent. Hæc enim propositione, demonstratione facta, tam evidens est quam prima, sed non pro omnibus.

2º Evidētia *intrinseca* est illa quæ ex ipsius rei natura nascitur; talis est evidētia præcedentis propositionis. Evidētia vero *extrinseca* ea est quæ repetitur ab aliquo principio rei extrinseco, vel ex absurdis aliunde secuturis: tales sunt supputationes astronomorum circa non-nulos motus siderum; evidentes enim non sunt respectu aliorum hominum, nisi ex fide quam habent in testimoniis astronomiæ péritorum, vel ex eventibus jam prænuntiatis et accurate peractis. Hoo sensu mysteria religionis christianæ sunt evidētia, vel melius, evidenter

credibilia, quia demonstratur ex una parte Deum esse summe veracem, et ex altera parte eum mysteria revealasse.

Quæcumque evidētia subjectiva, sive immediata, sive mediata, sive intrinseca, sive extrinseca, modo certa habeatur, ejusdem est generis quoad vim probandi; semper enim est clara convenientiæ aut repugnantiæ idearum perceptio. Sed mentem nostram eodem modo non afficit; evidētia namque extrinseca majorem vel minorem requirit attentionem, et assensum non rapit, sicut primorum principiorum intuitio. Unde fides in mysteria revelata, licet evidenter credibilia, est libera ac meritoria.

Notandum existentiam rerum extra nos positarum ex hac evidētia, ut aiunt, metaphysica concludi non posse, sed tantum ex evidētia physica; evidētia enim metaphysica versatur tantum circa ideas: atqui ideæ solam rerum essentiam, non vero existentiam realem exhibent, saltem si excipiatur Dei existentia, quæ ex ipsius idea recte concluditur, et propria existentia, quam ipsa cogitatio necessario supponit. Quæstio est igitur an evidētia, prout vulgo intelligitur, sit motivum infallibile de ideis et earum respectibus judicandi.

PROPOSITIO.

Evidētia est motivum metaphysice certum de convenientia aut repugnantiæ idearum inter se judicandi.

Explicatur. 1º Evidētia, ex dictis, est clara et distincta perceptio convenientiæ aut repugnantiæ idearum inter se: atqui talis perceptio est infallibilis; est enim infallibilis, aut dicendum est mentem eam habendo errare posse: atqui mens talem perceptionem habendo errare non potest; nam tunc eadem simul esset perceptio et non perceptio: esset quidem, ut supponitur; non esset tamen, cum mens falleretur. Ergo, etc.

2º Illud tanquam certissimum veritatis motivum admitti debet, de cuius infallibilitate nemo rationabiliter dubitare potest: atqui de infallibilitate evidentiæ proprie

dictæ nemo rationabiliter dubitare potest; tam facile enim foret totam naturam nostram mutare, quam nobis persuadere bis duo non dare quatuor, totum non esse sua parte majus, radios circuli non esse æquales, etc. Hinc quando in discussione ad claram convenientiæ aut repugnantiae idearum perceptionem devenimus, invincibiliter rapimur ad judicandum nos huic perceptioni adhærentes decipi non posse. Ita omnes judicant, et ubi fatentur rem esse evidentem, controversia terminatur. Ergo, etc. Evidentia igitur est motivum metaphysice certum de convenientia aut repugnantia idearum inter se judicandi.

Eo motivo nituntur geometræ, astronomiæ et artis mechanicæ periti, etc., quando de principiis scientiæ suæ disserunt, et supputationes suas faciunt. Ubi vero speculationes suas ad primum reducunt, objecta physica supponunt.

Eodem motivo saepe etiam innituntur philosophi de quæstionibus logicis, metaphysicis, nec non quandoque de moralibus disserentes.

Jam autem monuimus evidentiam non esse motivum judicandi de reali rerum contingentium existentia, sed ad aliud recurrendum esse motivum, nempe ad relationem sensuum, hominum testimonium aut divinam revelationem. At, licet ordo metaphysicus et ordo moralis externam non habeant existentiam, sicut substantiæ, nihilo tamen opponuntur et immutabile sunt objectum idearum nostrarum: nam ideæ nostræ essentialiter sunt conformes objectis quæ nobis aliquis hominibus clare exhibent tum in ordine metaphysico, tum in ordine morali; ac proinde hæc objecta prout ab omnibus apprehenduntur in suo genere re ipsa existunt, alioquin tota rueret certitudo, et intelligentia humana destrueretur. Unde Fénelon, *Existence de Dieu*, 2e partie, chap. 1, n. 12: *Je fais une extrême différence entre mes opinions libres et véritables, et mes idées claires que je ne suis pas libre de changer. Quand même elles seraient fausses, il m'est impossible de les redresser, et je suis sans ressource*

dévoué à l'erreur. Ceux mêmes qui m'accuseront de me tromper, si c'est une tromperie, sont dans la nécessité de se tromper toujours aussi bien que moi. Cette erreur n'est point un accident; c'est un état fixe où nous sommes nés. C'est leur nature, c'est la mienne.

Solvuntur objectiones.

Objicies. Evidentia saepe, cum abest, judicatur adesse: ergo de præsentia illius certo constare non potest.

R. Dist. ant. Evidentia saepe, cum abest, judicatur adesse, ante sufficiens examen, *conc. ant.*; post maturum et sufficiens examen, *nego ant.* Etenim illa propositio merito judicatur evidens circa quam affectio nostra eadem est ac circa propositiones per se notas de qua nullus ratione prædictus et in ea materia versatus serio dubitare potest. Atqui, data sufficienti attentione, facile comperiemus utrum affectio nostra sit eadem circa propositionem de qua agitur, ac circa propositiones per se notas, ita ut non magis de illa dubitare possimus quam de propria existentia nostra, vel de veritate istius principii: *Idem non potest esse simul et non esse.* Ergo, etc.

Inst. 1° Sæpe philosophi, post adhibitam seriam attentionem, sententias sibi contradictorias defendunt, et ex utraque parte judicant se habere evidentiam; atqui tamen evidentia non est in utraque parte, et forte in nulla. Ergo, etc.

R. Dist. maj. Sæpe philosophi, sine adhibita seria attentione circa rem ipsam, sententias, etc., *conc.*; post adhibitam seriam attentionem circa præsentiam evidentiæ, *nego maj.*; etenim si quid in causa esset cur, post adhibitam seriam attentionem, falso putaretur affulgere evidentiam; dum revera non affulget, maxime quæstionis difficultas: at difficultas quæstionis impedit non potest quin judicetur affulgere evidentiam ubi re ipsa affulget, abesse vero, si absit. Difficultas enim quæstionis id unum præstare potest, scilicet, ut facilis aut difficilis habeatur evidentia, prout questio magis vel minus est ardua, a paucioribus vel a pluribus fuit examinata et soluta; at

si, adhibita seria attentione, res clare et distincte percipiatur, et si complures affirment se ita illam percipere, mens eam experietur affectionem vividam et invincibilem quæ semp̄ comitatur evidentiam; si vero, quacumque adhibita attentione, res clare non intelligatur, aut a multis viris gravibus negetur, mens eadem non experietur affectionem, ac proinde merito judicare non poterit se habere evidentiam: ergo difficultas quæstionis non impedit, etc. Ergo, etc.

Inst. 2°. Ut prudenter asseratur dictos philosophos, evidentiam falso sibi vindicantes, sufficientem attentionem non adhibuisse determinare oportet gradum examinis necessarium: at ille gradus determinari non potest; siquidem pendet a quæstionis difficultate, ab ingenii acumine vel exilitate, a cognitionibus jam acquisitis, ab usu et exercitio, etc. Ergo, etc.

R. Nego min. Gradus enim examinis necessarius generaliter est ille qui nos dicit ad claram notitiam veritatis quam inquirimus, ita ut hæc veritas detecta eodem modo nos afficiat ac veritates per se notæ aut demonstratæ, quales sunt propositiones mathematicæ. At hujusmodi gradus examinis et attentionis sufficienter determinatur; tunc quisque enim serio attendens, compere poterit utrum eam affectionem quæ evidentiam semper comitatur, in se sentiat, nec ne, et videre an ali⁹ ita eam sentiant: si eam sentiat et audiat alios dicentes se pariter eam sic sentire, gradum attentionis sufficientem adhibuit; secus, judicare debet se ad gradum examinis sufficientem nondum pervenisse, aut difficultatem captum mentis suæ superare. Ergo, etc.

Inst. 3°. Nunquam certo judicabitur sufficientem adhibitam fuisse attentionem, nisi detur signum infallibile quo illud constare valeat: atqui nullum datur hujusmodi signum. Ergo, etc.

R. Nego min. Nam certum est principium istud: illud admittendum est ut verum, circa quod omne dubium respectu omnium est rationabiliter impossible, alioquin nihil esset certum: at principium istud est signum in-

fallibile quo merito judicatur sufficientem adhibitam fuisse attentionem. Vel enim ope ratiocinij ad claram hujusmodi perceptionem pervenimus, vel non: si prius, de veritate sic percepta nemo potest dubitare, et judicamus sufficientem alhibitam fuisse attentionem; si posterius, assensum cohibere possumus, et eo ipso pronuntiare debemus sufficientem adhibitam non fuisse attentionem, aut quæstionem captum nostrum superare; a ferendo igitur judicio certo abstinere debemus. Ergo revera datur signum, etc. Ergo, etc.

Inst. 4°. Signum istud esset ipsam evidentia: atqui evidentia non potest esse sui ipsius signum. Ergo, etc.

R. Nego min. Evidentia enim se habet respectu mentis sicut lux meridiana respectu oculorum: atqui ut lux meridiana oculis nostris innescat, non requiritur signum ab ea distinctum: ergo a pari nec evidentia requirit signum a se distinctum, sed est cui ipsius signum. Ergo, etc.

Inst. 5°. Sæpe evidentiam a verisimilitudine secernere non possumus: ergo non potest esse sui ipsius signum.

R. Nego ant. 1° *Enim* evidentiam a verisimilitudine tuto secernere possumus, si intima affectio nostra non sit eadem circa verisimilitudinem ac circa evidentiam: atqui intima affectio nostra non est eadem circa verisimilitudinem ac circa evidentiam; ubi enim de propositione evidenti agitur, ita vivide afficimur ut ad assensum illi præbendum etiam inviti rapiamur: at si proposicio sit tantum verisimilis, vividam hanc affectionem non experimur. Unde multa invincibiliter ignoramus sed nunquam invincibiliter judicamus ut evidens quod non est tale. Caveamus igitur ne ultra id quod clare percipimus certo judicemus. 2° Propositio evidens talis omnibus in ea materia versatis appetit; non ita verisimilitudo. Ergo, etc.

Inst. 6°. Verisimilitudo præ se fert speciem veri, ut ex etymologia patet: ergo ab evidentia tuto secerni non potest.

R. Dist. ant. Verisimilitudo præ se fert speciem veri

primo intuitu, *conc.*; maturo adhibito examine, et aliis hominibus consultis, si *opus* est, *nego ant.* Itaque fateor verisimilitudinem primo intuitu speciem veri præ se ferre: at si rem *diligentius* introspiciamus, et quid alii sentiant consideremus, *haec* mera veritatis apparentia evanescit, et tunc *vividam* non experimur affectionem quæ cum veritate *evidenter* percepta semper conjungitur. Ergo, etc.

Inst. 7º. Judicamus aliquam propositionem esse veram, quia appetet vera: atqui apparere potest vera, quamvis falsa sit. Ergo, etc.

R. Dist. maj. Judicamus, etc., quia vera appetet evidenter *conc.*; quia *apparet* vera qualicumque apparitione, *nego maj.* Eodem sensu *distincta minore*, *nego consequentiam*. Itaque duplicitis generis distingui possunt veritatis apparentiæ, evidentes, scilicet, et dolosæ seu umbratiles: porro judicare non debemus aliquam propositionem esse veram, nisi veritas *appareat* evidenter, ita ut assensum illi denegare non possimus; quamdui *vividam* hanc affectionem non *experimur*, judicare debemus propositionem esse ad summum *verisimilem*, probabilem aut dubiam prout nobis *apparet*, non autem veram. Ergo, etc.

Si prudenter sic ageremus, a præcipitatione, cupiditatibus et præjudiciis *diligentissime* carentes, nunquam evidentiam falso nobis *vindicaremus*, nec illius umbra vel apparentia deciperemur; ignorantiam nostram cum simplicitate fateremur, *quoties* perfectam rerum notitiam non haberemus, aut *alios* sensatos, in scientia de qua agitur peritos, adversantes aut dubitantes videremus.

Notandum est 1º evidentiam in multis casibus patere: quamvis in aliis ab apparentia non ita facile secernatur, non ideo desinit esse *inconcussum* veritatis motivum, quando re ipsa affulget.

Notandum est 2º objecta evidentia eodem modo ab intelligentiis, quibus *sunt* proportionata, percipienda esse, sicut sol eodem modo *ab oculis sanis* videtur; unde repugnat aliquem habere evidentiam contra sensum generis humani, aut *sanioris* partis hominum: communis

igitur aliorum hominum sensus ostendere potest quinam ex contendentibus evidentiam merito sibi vindicent, et in controversiis ad hunc judicem sæpe recurrendum esse omnes fatentur, aut fateri coguntur.

Unde in discussionibus nemo propriam allegare potest evidentiam tanquam principium demonstrationis syntheticæ vel tanquam ultimam propositionem demonstrationis analyticæ; adversarium enim negantem rem esse evidentem ex evidencia mea convincere non possum, sed debo rem elucidare, et pro viribus meis efficere ut evidens ipsi appareat sicut et mihi. Sæpe etiam ego plenam habere non possum certitudinem, nisi advertam rem talem esse ut non mihi solum, sed et aliis rationis usum habentibus et serio attendentibus evidens apparere debat. Sic omnes, etiam Cartesiani, semper judicaverunt: v. g., auctor libri *l'Art de penser*, 4e partie, c. 6: *Il faut tenir pour clair ce qui paraît tel à tous ceux qui veulent prendre la peine de considérer les choses avec attention et qui sont sincères à dire ce qu'ils en pensent intérieurement.*

Quæritur utrum evidencia possit esse major vel minor?

R. Evidentia potest esse major vel minor extensive, non vero intensive.

1º Extensive: evidencia enim major est extensive si ad plures rei proprietates vel respectus sese extendat: atqui certe plures ejusdem objecti proprietates vel respectus attingere possumus. Ergo, etc.

2º Major esse non potest intensive: ut enim major esset intensive, arctius jungi deberet cum veritate in uno casu quam in altero: atqui repugnat evidentiam arctius jungi cum veritate in uno casu quam in altero; nam essentia-liter cum veritate conjungitur; in essentialibus autem non datur plus et minus; v. g., bis duo non magis dare possunt quatuor in uno casu quam in altero. Ergo, etc.

Idem dicendum est ac de certitudine quæ extendi potest quoad objecta, vel quoad media quibus acquiritur; non vero quoad suam cum veritate connexionem.

Si ergo plures eadem de re sæpe adhibeantur demons-

trationes, id non sit præcise ad augendam connexionem cum veritate jam certo cognita, sed 1º ad firmiorem mentis adhæsionem, sicut objectum clare visum, clarius adhuc videtur si augeatur lumen; 2º ut magis excitetur animus et in arte demonstrandi exerceatur; 3º ut ipsius curiositas impleatur; 4º ut ille cui una demonstratio non arridet, altera convincatur: ita enim disponuntur homines ut eodem medo eamdem non perciptant veritatem; qui prima fronte eam non vident, assensum illi sub altera facie sic exhibitæ non denegabunt.

SCHOLIUM.

Sequitur, ex dictis, evidentiam esse primam veritatis regulam pro judiciis ipsa innixis; prima enim regula veritatis est ultima ratio quæ afferri possit; at evidentia ultima est ratio quæ in judiciis ipsa innixis afferri possit. Necesse est enim ut sit connexio inter propositiones quæ ad demonstrationem inserviunt; sed ubi, per seriem propositionum sibi concatenatarum, ad principium evidens devenitur, aut a principio evidenti ad propositionem demonstrandam perventum est, et adversarius fateri cogitur rem esse evidenter, tunc nihil addi potest, et demonstratio est completa. Ergo, etc.

ARTICULUS TERTIUS.

DE RELATIONE SENSUUM.

Mediantibus quinque sensibus nostris, qui *quasi fenestræ sunt animi*, ut ait Cicero, *de Legibus*, l. I, n. 9, varias experimur sensationes quas ad externa objecta referimus: unde distinguendum est inter sensations et sensuum seu potius sensationum relationem. Sensatio enim nihil aliud est quam interna mentis affectio quæ in nobis occasione corporum circumstantium excitatur; corpora scilicet sensus nostros, juxta leges physicas unicuique et ipsis corporibus proprias, movent, et inde sequitur sensatio, cuius naturam et modum in Psychologia expendemus. *Relatio autem sensuum* est invincibilis illa propensio qua sensations nostras ad corpora tanquam ad

earum causas referimus, et ideo qua de ipsis corporibus judicamus.

Certum est sensus in multos errores multasque illusiones quotidie nos inducere. Quidam philosophi judicarunt eos erroris convictos nullam mereri fidem, concluseruntque nulla forte existere corpora, sed mera tantum phantasmata et puras imaginæ: alii vero non ita negarunt corpora existere, sed contenderunt illorum existentiam ratione demonstrari non posse.

1º Academici, si non omnes, saltem plures, absolutam connexionem inter rerum existentiam et earum essentias non reprehendentes, inferebant nihil forte existere, et sola judicia de rerum apparentiis sub hoc respectu admittenda esse ut vera.

2º Descartes, rebus sedulo attentis, contendit (*Medit. 6, et Princip. parte 2*) existentiam corporum ex summa veritate Dei repetendam esse. Unde contra atheos demonstrari non potest ea existere.

3º Malebranche, postquam errores sensuum, in toto libro primo *de la Recherche de la vérité*, ultra modum descripsit, in tomo IV, cap. 6, docet relationem sensuum per se sufficientem non subministrare demonstrationem de corporum existentia; sed, ut omnimoda hac de re obtineatur certitudo, recurrentum esse ad revelationem.

4º Berkeley, episcopus anglicanus in Hibernia, an. 1733, natus, in opere gallice inscripto: *Principes des connaissances humaines*, et in alio dicto: *Dialogue entre Hylas et Philonoüs*, non solum dixit existentiam corporum esse dubiam, sed audacter affirmavit nullum esse corpus, neque proprium, neque alienum, nullam materiam, nullum mundum physicum, sed tantum animæ nostræ modifications a Deo in nobis impressas, quarum objecta sunt mera phantasmata, quibus perpetuo deludimur. Sic etiam Hume, *Traité de la nature humaine*.

5º Emmanuel Kant, natus Konisbergæ, anno 1724, quasdam intellectus nostri formas assignans ut fundamentum et originem omnium cognitionum nostrarum, realē corporum existentiam stricte sibi demonstrare non

potest, quod infra ostendemus in dissertatione speciali.

Fichte, Kant discipulus, et ejus asseclæ, autotheismum et egoismum propugnantes, de quibus fusius dicemus in Theodicea, non habent sensations nisi ut mentis limites ad quos mens ipsa adducitur et quos experitur in suis evolutionibus.

PROPOSITIO.

Relatione sensuum infallibiliter constat generatim existere corpora.

Prob. Illud infallibiliter certum est quod ipsa natura invicta nobis demonstrat: atqui ipsa natura invicta nobis demonstrat corpora generatim existere; nam propensio universalis, constans et invincibilis merito reputanda est vox naturæ et omne excludit dubium: atqui propensio qua ferimur ad judicandum corpora generatim existere est universalis, constans et invincibilis.

1º *Est universalis*: illa enim propensio est universalis quam omnes homines, docti et indocti, in quacumque ætate aut regione mundi, eodem modo, experiuntur: atqui omnes homines, docti et indocti, in quacumque ætate aut regione mundi, eamdem experiuntur propensionem ad judicandum existere corpora; ipsimet *immaterialistæ*, qui corporum existentiam negarunt aut affirmarunt demonstrari non posse, eodem modo semper se gesserunt ac si credidissent corpora existere. Ergo 1º, etc.

2º Illa propensio est *constans*; nam hæc propensio es constans quam per totum vitæ curriculum semper experiuntur: atqui per totum vitæ curriculum eamdem experiuntur propensionem ad judicandum existere corpora; si enim visiones quandoque per somnia habeamus, experientia falsa hæc judicia statim reformamus; in statu autem vigilæ, dum constat nos rationis esse compotes, eodem modo semper inclinamur ad judicandum existere corpora. Ergo 2º, etc.

3º *Est invincibilis*: illa namque propensio est invincibilis qua nullo conatu nos exuere possumus: atqui nullo conatu prædicta propensione nos exuere possumus. Quis enim sanus sibi persuadere posset non existere solem ne-

que lunam, neque stellas, neque cœlum, neque terram? etc. Quis siti, fame, vel alio dolore pressus, serio judicare posset stomachum, ventrem, totum corpus suum, esum, potum, etc., nihil habere realitatis? Quis, repetitis ictibus graviter percussus, obstinate contendet hæc omnia meras esse imagines sicut geometriæ figuræ? Ergo 3º, etc.; aliunde, etc.; insuper, etc. Ergo, etc.

Et vero, si non existenter corpora, nullum daretur discrimen inter corpora per imaginationem nobis repræsentata, et corpora realia, siquidem omnia essent phantasmatæ, at invincibiliter credimus multum dari discrimen inter corpora per imaginationem nobis repræsentata et corpora realia; v. g., invincibiliter credimus aliud esse solem in medio noctis nobis repræsentare, et aliud illum hora meridiana propriis oculis conspicere; aliud fragorem tonitruï vel tormentorum bellicorum recordari, et aliud illum re ipsa audire. Ergo, etc.

Præterea, in hypothesis quod nulla existenter corpora, dicendum foret motum, quietem, nativitatem, vitam, mortem, familias, cognationes, vicinos, amicos, domos, civitates, regna, distinctionem inter divites et pauperes, principes et subditos, exercitus, arma, bella, victorias, fugas, quascumque artes, universa artificia, cæteraque omnia totidem esse imagines, somnia et phantasmata: porro nullus hæc omnia serio admittere potest. Ergo, etc. Id confitebatur ipse *Hume*, apud *Balmès* citatus. Relatis quibusdam factis vita communis addit: « Quand, après » deux ou trois heures de récréation, je reviens à ces » spéculations, elles me paraissent si froides, si en dehors » de la nature, si ridicules, que je n'ai pas le courage de » les continuer. Je me vois absolument et nécessairement » forcé de vivre, de parler et de travailler comme les » autres hommes, dans le train commun de la vie. » (*Traité de la nature humaine*, t. I.)

Tandem, nemo est qui non sentiat totam suam rationalem naturam subverti, si relatio sensuum, debitiss conditionibus vestita, ex se et directe ad pariendam certitudinem non sufficiat. Eodem modo rejici posset ipsamet

evidentia quæ non admittitur nisi quia mens ab assensu se cohibere non potest, et quia, ea negata, jam tota subvertitur ratio.

Reperitur ergo in relatione sensuum quidquid certitudinem proprie dictam constituit, videlicet firma et prudens mentis adhesio veritati cognitæ, sine errandi formidine.

Hæc autem certitudo est physica, siquidem ipsis naturæ legibus fundatur.

Fieri tamen potest metaphysica, positis sequentibus conditionibus, scilicet 1º existentia Dei ex argumentis metaphysicis demonstrata, et 2º certitudine relationis memoriae : si enim memoria non sit infallibilis, nulla institui potest demonstratio metaphysica, cum ad concludendum necesse sit ut principia sub attentione mentis per memoriam infallibiliter retineantur.

His vero positis, merito ex veracitate Dei infertur corpora existere, nam Deus naturam rationalem a se creatam inducere non potest in errorem universalem, constantem et invincibilem. Sed ad Dei veracitatem recurrere minime necesse est, ut certissime constet corpora generatim existere; patet ex dictis. Imo, periculosum fieri posset hanc viam velut unicam indicare, sive quia argumenta metaphysica existentiam Dei probantia non facile ab omnibus intelliguntur; tunc enim pro multis tolleretur argumentum omnibus obvium; ab ordine physico petitum; sive quia, uno certitudinis motivo sic labefacto alia similiter periclitantur, cum omnium eadem sit ratio ultima, scilicet impossibilitas vere dubitandi.

Cum de existentia corporum non magis dubitare possimus quam de propria existentia, sequitur relationem sensuum, ea existere testantum, ut principium veritatis per se notum admittendam esse : nihil enim excogitari potest quod vividi nos afficiat et assensum nostrum universalius ac invincibilius obtineat. Ergo diversa philosophorum systemata superius exposita statim rejicienda sunt ut falsa, nec utile est ea singulatim percurrere et speciatim confutare.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1º Sensationes necessariam non habent connexionem cum existentia corporum. Ergo non probant, etc.

R. Dist. ant. Sensationes necessariam non habent connexionem cum existentia corporum, seposita invincibili propensione ad judicandum ea existere, *conc.*; existente dicta propensione, *nego ant.* Nam tunc ipsa natura nos falleret, et omnis rueret certitudo. Etenim probavimus universalem, constantem et invincibilem propensionem, qua ferimur ad judicandum existere corpora, *per seipsum* esse fontem certitudinis, neque abnegari posse, quin natura nostra rationalis funditus subverteratur.

Fatemur quidem hanc certitudinem non esse metaphysicam et a principio contradictionis non oriri; sed contendimus non semper ad principium istud recurrentum esse, ut habeatur certitudo : datur enim certitudo physica sicut certitudo metaphysica.

Neque dicatur, cum nonnullis, sensationes nostras a quadam genio potenti nobis illudente forte produci : nam talis cuiuscumque genii operatio prædictæ propensioni omnino repugnaret, et totam naturam nostram rationalem subverteret. Ergo, etc.

Inst. 1º Sensationes necessario nos omnes impellunt ad judicandum qualitates sensibiles; v. g.: colores, frigus, calorem, etc., in corporibus existere : attamen qualitates sensibiles in corporibus revera non existunt. Ergo, etc.

R. Dist. maj. Sensationes necessario nos impellunt ad judicandum quasdam esse in corporibus partium dispositiones quæ sunt objectum vel occasio sensationum nostrarum, *conc.*; inesse in corporibus aliiquid simile affectionibus nostris, *nego maj.* Eodem sensu, *distincta minore*, *nego consequentiam*. Fatemur equidem sensationes nostras invincibiliter nos impellere ad judicandum quasdam esse in corporibus dispositiones quæ sunt objectum vel occasio sensationum nostrarum. Sed, admissa corporum existentia, illud non est falsum; tunc enim certum est variis formis induita esse corpora, alia esse solida et alia